

Kjak

Ólavur Christiansen
Fróðskaparsetur Føroya

Neyðugt at kenna fjalda krummtappin í samfelagsbúskapinum

Hvørt høvuðsrák innan búskaparfrøði heldur seg ivaleyst hava funnið sítt serskilda “kjarnu-hugtak” (ella “krummtapp”). Hetta er tann forútfataði logiski grundvøllur, ið viðkomandi ástøði byggir á. Marxisman hevur til dømis “ósambær búskaparáhugamál”. Klassiska ástøðið hevur “ósjónligu hondina”. Nýklassiska ástøðið hevur “optimering”. Keynesianska ástøðið hevur “týdningin av samlaða eftirspurninginum”. O.s.fr. Sækkur hesin grundvøllur saman, dettur viðkomandi ástøði sundur.

Sum nakað nýtt verður í staðin roynt at finna “kjarnu-hugtakið” ella “krummtappin” í samfelagsbúskapinum gjøgnum skilfastar eygleiðingar og tilfars-sammetingar - og við eisini at nýta kvalitativ dátú. Fyribils er úrslitið “at halda uppi arbeiðsvirkninum”.

Higartil hevur ongin “rætt-rúgvandi” búskaparfrøðingur roynt at eyðmerkja eitt slíkt “kjarnu-hugtak” gjøgnum skipaðar eygleiðingar og skilfastar dátú-sammetingar.

Samheiti til “kjarnu-hugtakið” kunnu vera “krummtappurin”, “aðaltátturin”, “essensurin”, “tað týðningarmesta”, “høvuðsinnihaldið”, ella “kjarnu-bólkurin” í samfelagsbúskapinum. Umframt at vera í samsvari við hesi samheiti, skal “kjarnu-hugtakið” eisini lúka nøkur ávís krøv um eginleikar (sí niðanfyri um hesar).

Uttan at havna nøkrum høvuðsráki innan búskaparfrøði, loyva eg mær at ganga út frá, at eitt slíkt “kjarnu-hugtak fyri samfelagsbúskapin” finnist – í minsta lagi sum eitt “fjalt mynstur” í tí ovurhonds stóra kompleksiteti, ið eyðkennir samfelagsbúskaparliga lívið. Við einum kendum ella einum nýggjum hugtaki fari eg at royna at samanfata innihaldið í hesum nú “fjalda” faktori, og harvið at navngeva hugtakinum. Eitt hugtak kunnu vit skilmarka sum eitt hugskot (ein “idé”), sum aftur og aftur verður staðfest sum eitt *støðufast mynstur* í tí atburði, ið vit eygleiða. Sostatt kunnu vit eisini lýsa hetta “kjarnu-hugtakið” sum “*kjarnu-atburðar-mynstrið*” í samfelagsbúskaparliga lívinum.

Fyri at fáa hetta “fjalda mynstrið” undan kavi er neyðugt við nýggjum kanningar-metodum. Við skilfastari innsavnan og viðgerð av rúgvismiklum tilfari um búskaparligar hendingar hevur verið roynt at fáa

henda higartil ókenda ella fjalda faktor at koma undan kavi úr tilfarinum, og at verða skilmarkaðan sum hugtak. Hetta arbeiðið er ikki liðugt enn. Fyribils niðurstøðurnar benda tó á at “kjarnu-hugtakið” - ella “kjarnu-atferðar-mynstrið” - er “at halda uppi arbeiðsvirkninum”. (“Arbeiðsvirkni” eitur á danskum “beskæftigelse” og á svenskum og norskum “sysselsætning”. Ikki fult arbeiðsvirkni merkir at partur av arbeiðsmegini er arbeiðsleys).

Í hesi grein verður stutt greitt frá hvussu eg eri komin til hesa fyribils niðurstøðu, og um praktiska týðningin av hesum hugtaki.

Rannsóknar-metoda

Av omanfyri standandi (og eisini næsta broti) skilst at ein serstøk rannsóknar-metoda hevur verið nýtt, sum er rættuliga ymisk frá tí, ið búskaparfrøðingar vanligu nýta. Við hesum háttalagi verður á skipaðan hátt roynt at skapa ástøði beinleiðis úr dátum. Skapta ástøðið skal forklára so nógv sum møguligt við so fáum hugtøkum sum møguligt. Talan er um eitt ástøði “rundan um” kjarnu-hugtakið. Hetta vil siga at ástøðið er avmarkað til tað, ið mest beinleiðis hevur samband við kjarnu-hugtakið, og at alt annað verður “sálðað frá”. Onki verður endaliga prógvað við hesum ástøði - seinasta orðið verður ongantið sagt. Trúvirðið á skapta ástøðinum er líkindagjørt við beinleiðis grunding í dátú-tilfarinum. Enn eru hesar kanningar ikki

komnar longri enn til kjarnu-hugtakið.

Eginleika-krøv til “kjarnu-hugtakið”

Sum nevnt gevur viðgerðin av tilfarinum ta fyribils niðurstøðuna at *kjarnu-hugtakið* (ella “krummtappurin”) er “at halda uppi arbeiðsvirkninum”.

Henda niðurstøða er millum annað ein avleiðing av at niðanfyri standandi krøv hava verið sett til týðningin av “kjarnu-hugtakinum”:

- Meira enn nakar annar táttur í samfelagsbúskapinum *knýtir* “kjarnu-hugtakið” hinar tættirnar í samfelagsbúskapinum *saman*.
- Stytttri og neyvari enn nakað annað hugtak nevnið og forkláar “kjarnu-hugtakið” ekki-málið hjá luttakarunum í samfelagsbúskaparliga lívinum, og eisini hvussu hesi fólk aftur og aftur finna loysnir á hesum ekki-máli.
- Meira enn nakar annar táttur í samfelagsbúskapinum er “*kjarnu-hugtakið*” ein faktorur sum “*drívur*” og *stýrir atburðin hjá luttakarunum í samfelagsbúskaparliga lívinum*.
- Stytttri og neyvari enn nakað annað hugtak forkláar “kjarnu-hugtakið” atburðin og ymiskleikan (variabilitetin) í atburðinum hjá luttakarunum í samfelagsbúskaparliga lívinum.
- Stytttri og neyvari enn nakað annað hugtak samanfatar og forkláar “kjarnuhugtakið” tað sum

er mest týðandi (relevant) og samstundis trupult (problematiskt) fyri luttakararnar í samfelagsbúskaparliga lívinum.

Hvussu hugtakið lúkar eginleika-krøvini

Í niðanfyri standandi punktum verður stutt mett um, hvussu hugtakið “at halda uppi arbeiðsvirkninum” lúkar omanfyri standandi eginleika-krøv frá (a) til (e).

(a) Fellir mest inn í heildina

Ymisk sløg av politikkum – frá figgjarpolitikki til vinnupolitikk – hava øll sum teirra endaliga endamál “at halda uppi arbeiðsvirkninum”. Hetta endamál *knýtir tiskil saman ymisk sløg av politikkum*. Arbeiðsvirknið – ov stórt, hósandi, ella ov lítið – ávirkar allar samfelagsbúskaparligar støddir, frá RLÚ-saldo á figgjarlóg til prísgongd og gjaldsjavnað, og arbeiðsvirknið verður eisini ávirkað av hesum somu støddum.

“At halda uppi arbeiðsvirkninum” er tiskil ein *margvíddur variabul*, sum í størsta mun er treytaður og ávirkaður av øðrum støddum í samfelagsbúskapinum. Meira enn nakar annar táttur kemur spurningurin um *arbeiðsvirknið* tiskil at knýta saman hinar tættirnar í samfelagsbúskapinum.

(b) Megin-ekkamálið og tess afturvendandi loysn

“At halda uppi arbeiðsvirkninum” er ivaleyst *størsta avbjóðing og ekki-mál* hjá teimum, ið hava ábyrgdina

av búskaparpolitikkinum, og eisini hjá teimum, sum verða ávirkað av hesum politikki. Eydnast ikki at “halda uppi arbeiðsvirkninum” verður avleiðingin álvarsom, herundir figgjarhall og í longdini avfólking. Í krepputiðum ávirkar hesin ekki enntá svøvgóðskuna, sinnisstøðuna og hýrin hjá stórum parti av fólkinum.

Nógvir søguligir vitnisburðir eru eisini um týðningin av hesum megin-ekka. T.d. eru ígongdverandi Norðurafrikansku kollveltingarnar í stóran mun tilskundaðar av ekki-elvandi ungdómsarbeiðsloysi. T.d. vann Hitler sína avgerandi undirtøku við at skapa fult arbeiðsvirkni aftaná ekki við stórum arbeiðsloysi. T.d. tryggjaði fult arbeiðsvirkni undir kommunismuni støðufesti hjá kommunistisku stýrunum í áratiggjur. Í *einum marknaðarbúskapi er spurningurin um “at halda uppi arbeiðsvirkninum” ivaleyst størri og ásyniliga óloysiligi enn onnur samfelagsbúskaparlig vandamál*.

Trupulleikin “at halda uppi arbeiðsvirkninum” er eisini sín egnar afturvendandi loysn – hann verður loystur við “at halda uppi arbeiðsvirkninum”. Viðgerð av hesum ymisku “afturvendandi loysnum” er sjálvsagt týðandi, men liggur uttanfyri karmarnar í hesi grein.

(c) Drívur og stýrir atburði luttakaranna

“At halda uppi arbeiðsvirkninum” er ein faktorur sum í størsta mun “drívur” og “stýrir” atburðin hjá teimum, ið hava ábyrgdina av

búskaparpolitikkinum, og eisini hjá teimum, sum verða rakt av hesum politikki.

Kristoffur Laksá hevur í síni nógv umrøddu kanning av føroyska vinnupolitikkinum givið eitt lýsandi dømi. Kristoffur Laksá hevur staðfest at í verki (men ikki neyðturviliga í retorikki) hevur breið semja verið um vinnupolitikkinn í Føroyum seinastu 60-70 árinum, og at hesin politikkur hevur verið merkiliga støðugur. Vegna nýggjan sáttmála við EU og kreppuna í byrjan av nítarunum broyttist politikkurin frá at vera “vinnustuðlandi-merkantilistiskur” til at vera “veikt liberalur”.

Sjálðsami “vinnustuðlandi-merkantilistiski” politikkurin var púra skilvísur undir umstøðum, (1) har havið var frítt til fiskiskap, (2) har danir rindaðu fittan part av almennu útreiðslunum og avlop tí var til vinnustuðul, (3) og har tað “at halda uppi arbeiðsvirkninum” var (og framvegis er) tað altavgerandi fyri luttakararnar í búskaparpolitisku skipanini.

Fyri útlendingar var hesin vinnustuðlandi-merkantilistiski politikkur óskiljandi í áttatiárunum. Vit síggja her at kjarnu-hugtakið “at halda uppi arbeiðsvirkninum” kann forklára politiskan atburð, sum annars er óskiljandi. Dømið lýsir eisini hvussu skilaðurin millum vinnupolitikk og annan búskaparpolitikk ikki er ektaður, men ónatúrligur.

(d) Forkláar atburð og ymiskleika í atburði

Sum nevnt omanfyri kann

framhald á síðu 18